

Rostysław Radyszewski

HRYHORIJ WERWES – WYBITNY UKRAIŃSKI POLONISTA DRUGIEJ POŁOWY XX WIEKU

SŁOWA KLUCZOWE

Hryhorij Werwes; polonistyka; stosunki polsko-ukraińskie; literaturoznawstwo

W 2020 roku obchodziliśmy setną rocznicę urodzin, a w kolejnym dwudziestą rocznicę śmierci Hryhorija Werwesa (1920–2001) – jednego z najwybitniejszych sławistów-polonistów drugiej połowy XX wieku, należącego do najstarszego pokolenia humanistów, które ukształtowało się jeszcze przed drugą wojną światową, ale świadomą działalność naukową podjęło w ostatnich latach stalinizmu. Literaturoznawca, sławista, polonista, rzetelny badacz, członek Narodowej Akademii Nauk (NAN) Ukrainy, wieloletni kierownik najpierw Oddziału Literatur Słowiańskich, później Oddziału Słowianoznawstwa i Bałkanistyki w Instytucie Literatury im. Tarasa Szewczenki NAN Ukrainy, zastępca naczelnika Ukraińskiego Komitetu ds. Badania i Popularyzacji Słowiańskich Kultur oraz członek Międzynarodowego Stowarzyszenia ds. Badania i Popularyzacji Słowiańskich Kultur przy UNESCO – Hryhorij Werwes łączył w sobie najlepsze cechy naukowca i organizatora działalności naukowej.

Urodził się 15 kwietnia 1920 roku we wsi Petrowe, w obwodzie kirowogradzkim. Wykształcenie wyższe zdobył na Uniwersytecie w Kijowie, ewakuowanym

Rostysław Radyszewski – prof. dr hab., Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki, Instytut Filologii, Katedra Polonistyki, Bulwar Szewczenki 14, 01601 Kijów (Ukraina), <https://orcid.org/0000-0002-5279-8232>; e-mail: rostyslav.r58@gmail.com

do miasta Kyzylorda (Kazachstan), w 1942 roku. W 1949 roku w Instytucie Literatury im. Tarasa Szewczenki Akademii Nauk USRR obronił pracę doktorską, w której badał wpływ twórczości Adama Mickiewicza na ukraińską literaturę XIX wieku. W pracy habilitacyjnej, obronionej w 1959 roku, uczony zaprezentował twórczość Iwana Franki i ukraińsko-polskie stosunki społeczno-literackie w latach 1870–1890). Kontynuując tradycje swojego nauczyciela i mentora, akademika Ołeksandra Bileckiego, Werwes skupiał uwagę badawczą na polskiej literaturze XIX wieku i jej relacjach z literaturą ukraińską. Zajmował się też wybranymi problemami literatury Polski i innych krajów słowiańskich.

Prace Werwesa zaczęły ukazywać się w połowie lat pięćdziesiątych XX wieku. Jest on autorem blisko 20 monografii i ponad 200 artykułów, opublikowanych w krajowych i zagranicznych pismach naukowych. Słynni uczeni-sławiści, zarówno ukraińscy (Ołeksandr Bilecki, Maksym Rylski, Mykoła Hudzii, Jewhen Szablowski, Łeonid Nowyczenko), jak i polscy (Marian Jakóbiec, Florian Nieuważny, Mieczysław Inglot), rosyjscy (Olga Cybenko, Olga Dejcz, Igor Bełza) czy bułgarscy (Emil Georgiew, Ilia Koniew) wysoko oceniali publikacje ukraińskiego polonisty.

Wśród sławistycznych, zwłaszcza polonistycznych i komparatystycznych, prac naukowych Werwesa poświęconych literaturze XIX i XX wieku należy wymienić następujące pozycje: *Adam Mickiewicz w literaturze ukraińskiej XIX wieku* (Werwes 1952a; 1955a), *Iwan Franko i kwestie ukraińsko-polskich stosunków społeczno-literackich w latach 70.–90. XIX wieku* (Werwes 1957), *Iwan Franko i literatura polska* (Werwes 1958), *Juliusz Słowacki i Ukraina. Szkic krytyczno-literacki* (Werwes 1959), *Władysław Orkan i literatura ukraińska. Szkic krytyczno-literacki* (Werwes 1962), *Taras Szewczenko i Polska* (Werwes 1964), *Spotkanie z Mickiewiczem* (Werwes 1968), *Maksym Rylski w kręgu poetów słowiańskich* (Werwes 1972a; wydanie rosyjskie 1981), *W międzynarodowych kontaktach literackich* (Werwes 1976; 1983), *Jarostaw Iwaszkiewicz. Szkic krytyczno-literacki* (Werwes 1978a; wydanie polskie 1979b; wydanie rosyjskie 1985a), *Adam Mickiewicz. Życie i twórczość* (Werwes 1979a), *Literatura polska i Ukraina. Zarys krytyczno-literacki* (Werwes 1985b), *Jak literatura ugruntowuje się w świecie* (Werwes 1990), *Ukraińcy na rendez-vous z Europą* (Werwes 1996).

Polskiemu czytelnikowi Hryhorij Werwes znany jest dzięki swoim książkom i artykułom, które były publikowane w językach polskim, ukraińskim i rosyjskim. Jego monografia *Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku* (Werwes 1972b), wydana w Polsce z symbolicznym tytułem zapożyczonym z wiersza Juliusza Słowackiego *W pamiętniku Zofii Bobrówny* oraz nawiązującym do wołyńskiej rzeki wymienionej w poemacie *Beniowski*, była pierwszą książką Werwesa napisaną dla odbiorcy

zagranicznego. Pod wieloma względami nowatorska, wytyczyła dalsze kierunki dociekań komparatystycznych. W późniejszych badaniach literaturoznawca skupiał uwagę na różnych aspektach ukraińsko-polskich stosunków literackich, podkreślał bliskie i pokrewne zjawiska w historii kultur obu narodów.

Wspomniana książka składa się z sześciu rozdziałów: *Pierwsze kontakty, Mickiewicz, Szewczenko i romantyzm polski, Iwan Franko. Próba syntezy, Problematyka polska powieści Iwana Franki, Na przełomie stuleci, Między wojnami i po wojnie*. Najwięcej uwagi naukowiec poświęcił postaciom Tarasa Szewczenki, Iwana Franki i Maksyma Rylskiego, których zasługi dla rozwoju polsko-ukraińskich stosunków literackich są znaczące. Wiele miejsca przeznaczył też na omówienie związków Adama Mickiewicza z literaturą ukraińską. Analizę tego zagadnienia Werwes przeprowadził dwukierunkowo: zbadał przekłady i parafrazy z języka polskiego dokonane przez przedstawicieli wczesnego romantyzmu ukraińskiego – Petra Hułaka-Artemowskiego, Opanasa Szpyhockiego, Lwa Borowykowskiego i innych – oraz zaakcentował wspólne cechy w twórczości Mickiewicza, Szewczenki, Słowackiego, Franki, Jana Kasprówicza, Elizy Orzeszkowej, Wasyla Stefanyka, Władysława Orkana, Mychajły Kociubynskiego i Stefana Żeromskiego. Swoje badania prowadził w oparciu o rozległą bazę materiałową, w której znalazł wiele dowodów potwierdzających zarówno bezpośrednie kontakty, jak też owocną twórczą współpracę tych pisarzy. Dokładnie prześledził także historię wydań ich utworów.

W monografii badacz dokonał pogłębionej analizy wpływu Mickiewicza na ukraińską poezję romantyczną, czego ilustracją są liczne przekłady *Dziadów, Pana Tadeusza* czy *Sonetów krymskich*. Werwes opisał niezwykle zainteresowanie ukraińską literaturą, którą zainicjowała twórczość i działalność krytycznoliteracka Iwana Franki. Ukraińsko-polskie stosunki literackie z przełomu wieków przybliżył na podstawie twórczości Mychajły Kociubynskiego, który w latach 1880–1890 przekładał utwory Orzeszkowej i Mickiewicza. Osobny rozdział publikacji poświęcił szczegółowej komparatystycznej prezentacji wspólnych cech twórczości Władysława Orkana i Wasyla Stefanyka. Do ciekawych partii pracy zaliczyć należy ustalenia dotyczące podobieństw widocznych w tytułach ich utworów. Charakterystyki okresów międzywojennego i powojennego obu literatur ukraiński literaturoznawca dokonał, badając twórczość Maksyma Rylskiego, jego działalność poetycką i translatorską, a także analizując związki pisarza z grupą literacką Skamander i innymi przedstawicielami literatury polskiej.

Książka Werwesa uzyskała wiele pozytywnych ocen wśród przedstawicieli polskich środowisk naukowych. Celem egzemplifikacji przywołajmy dwie. Marian Jakóbiec zaznaczał, że zachęca ona do badań nad ukraińskim żywiołem w polskiej literaturze:

Napisana specjalnie dla polskiego czytelnika niniejsza książka nie jest jednak, jakby się mogło zdawać, prostym powtórzeniem czy streszczeniem poprzednich prac Hryhorija Werwesa. Autor poszerzył w niej pole swojej obserwacji, wyzyskał sporo nowych materiałów, rzucił na nie nowy snop światła, uczynił dostępną odbiorcy mniej zorientowanemu w problematyce samej literatury ukraińskiej (Jakóbiec 1972: 11).

Koherentną opinię sformułował Mieczysław Inglot, który w obszernej recenzji napisał, że książka ta

mimo dyskusyjnych ujęć, stanowi cenny materiałowo przegląd najistotniejszych zjawisk w omawianej dziedzinie, a zawarte w niej refleksje metodologiczne skłaniają do nowego spojrzenia na kontakty obu sąsiadujących ze sobą narodów (Inglot 1973: 344).

Kolejna polskojęzyczna monografia Werwesa, *Jarosław Iwaszkiewicz. Szkic krytycznoliteracki* (Werwes 1979a), poświęcona została życiu i dokonaniom tytułowego bohatera. Jest to chyba jedyna praca badacza, w której materiały o pisarzu i jego twórcza biografia zostały uporządkowane chronologicznie. W momencie jej pojawienia się istniało już sporo publikacji poświęconych wybranym utworom Iwaszkiewicza oraz okresom i problemom jego twórczości (zwłaszcza opracowania Ryszarda Matuszewskiego [1965], A. Schmidta [1965], Wacława Wawrzyniaka [1967], Ryszarda Przybylskiego [1970] czy Włodzimierza Pietrzaka [1972]). Czytelnicy znali również wieloautorską monografię pod redakcją Janusza Rohozińskiego (*Jarosław Iwaszkiewicz* 1968), w której zaprezentowano całokształt twórczości prozatorskiej pisarza urodzonego na Ukrainie. Praca Werwesa wyróżnia się spośród wymienionych publikacji nowym spojrzeniem, autor zaproponował bowiem oryginalne podejście do interpretacji dorobku autora *Sławy i chwały*, przede wszystkim dzięki rozszerzeniu badań o ukraiński kontekst utworów Iwaszkiewicza.

Werwes jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na wybrane cechy twórczości Iwaszkiewicza – wskazał na jego zainteresowanie dziedzictwem kulturowym innych narodów, co później będzie interpretowane jako wieloetniczność i otwartość na wpływy różnorodnych kultur. Mówiąc o wzajemnym przenikaniu się tradycji – ukraińskiej, rosyjskiej i polskiej – badacz skupiał się na wielokulturowości dorobku polskiego pisarza w kontekście wybitnych twórców XX wieku: Michaiła Szołochowa, Ivona Andricia, Mirosława Krleży, Mykoły Bażana. Przedstawiając swoje przemyślenia na temat osobowości Iwaszkiewicza, posługiwał się metodą analizy historyczno-porównawczej, cenioną w literaturoznawstwie rosyjskim i zachodnioeuropejskim. Ciekawie zaprezentował warsztat twórcy, opisał różnorodne aspekty jego działalności, omówił powieści, opowiadania, poezję, wypowiedzi publicystyczne, dramaty, eseje, notatki z podróży i pamiętniki. Szcze-

gólnie interesujący jest rozdział zatytułowany *Iwaszkiewicz i Ukraina*, w którym literaturoznawca przedstawił dowody świadczące o silnej więzi artysty z ziemią ukraińską. Cała książka ma wyjątkowo osobisty charakter, co zresztą nie może dziwić, gdyż Werwes znał Iwaszkiewicza. Ten rys dokonań ukraińskiego sławisty wydo była Olga Cybenko. Rosyjska badaczka zaznaczyła, że wypowiedź Werwesa cechuje się wielką przychylnością dla polskiego pisarza oraz głębokim zrozumieniem jego warsztatu twórczego. Wspomniane aspekty nie zakłóciły jednak – jej zdaniem – rzetelnego oglądu dorobku autora *Sławy i chwały*. Monografista wystąpił bowiem jako krytyk literatury, obiektywnie oceniając sukcesy i porażki bohatera swojej dysertacji. Warto dodać, że praca doczekała się przekładu na język polski (1979) i rosyjski (1985). To ostatnie wydanie badacz rozszerzył o rozdział *Ludzie, kraje, książki*, w którym przybliżył eseistykę i publicystykę Iwaszkiewicza oraz przedstawił jego kontakty z literaturą rosyjską (Werwes 1985a). Na ten temat napisał także osobny artykuł (Werwes 1985c). Wspomnieć trzeba, że spuścizną Iwaszkiewicza Werwes zajmował się do końca życia, była to bowiem jedna z jego największych literackich przygód. W publikacji *Literatura polska i Ukraina* (Werwes 1985b) dwa rozdziały – *Duma polskiej literatury* i *Podróż do Stawiska* – poświęcił temu artyście.

Polonistyczne zainteresowania Werwesa skryształizowały się już na początku jego kariery naukowej. W rozprawie doktorskiej badał wpływ twórczości Adama Mickiewicza na literaturę ukraińską. Do spuścizny wieszczą wracał później wielokrotnie, opisując rozmaite aspekty jego twórczości. Najpełniej rezultaty tych naukowych eksploracji wyraził w monografii *Adam Mickiewicz. Życie i twórczość* (Werwes 1979a). Nie możemy jednak zapomnieć o wcześniejszych próbach interpretacji twórczości polskiego poety – zwłaszcza pracach *Adam Mickiewicz w literaturze ukraińskiej XIX wieku* (Werwes 1952a; 1955a) i *Spotkanie z Mickiewiczem* (Werwes 1968), w których badacz dokonał analizy poetyckich osiągnięć mistrza słowa. Omawiając kontakty romantyka z literaturą ojczystą i światową, ujawnił wiele faktów z życia Mickiewicza, odkrył „ukraińską kartę” w dziejach jego twórczości, a tym samym znacznie poszerzył pole wcześniejszych rozpoznań badawczych.

W przedmowie do książki *Adam Mickiewicz. Życie i twórczość*, którą – jak już wspomniano – możemy uważać za sumę jego dokonań, Werwes sytuował twórczość polskiego poety w kontekście międzynarodowym. W siedmiu kolejnych rozdziałach określił etapy rozwoju poetyckiego wieszczą. W inicjalnym, *O Litwo, ojczyzno moja*, zawarł opowieść o latach dzieciństwa i młodości Mickiewicza, jego studiach na uniwersytecie w Wilnie oraz pierwszych próbach poetyckich, które zapoczątkowały romantyzm w literaturze polskiej i przyniosły młodemu twórcy zasłużoną sławę oraz popularność. Kolejne dwa rozdziały – *W Rosji i na Ukrainie*

oraz *Pod jednym płaszczem. „Konrad Wallenrod”* – przybliżyły ukraińsko-rosyjski okres życia i twórczości Mickiewicza, czyli czas istotny dla formowania jego światopoglądu oraz interesujący ze względu na kształtowanie się stosunków dwóch narodów – polskiego i ukraińskiego. Kolejne partie książki, *Na obczyźnie. „Dziady”, Łabędzi śpiew poety* i *Walka trwa*, przynosiły wiele istotnych informacji na temat pobytu poety za granicą. Analizując *Dziady* i *Pana Tadeusza*, autor podkreślił rolę Maksyma Ryłskiego, jako genialnego tłumacza „łabędziego śpiewu poety”, dla recepcji twórczości Mickiewicza przez ukraińskojęzycznego czytelnika. Warto nadmienić, że szczegółową interpretację ostatniego z wymienionych tekstów Werwes wzbogacił o rozważania dotyczące warsztatu artystycznego poety, który wywarł istotny wpływ na następne pokolenia polskich twórców.

Po przedstawieniu ogólnej charakterystyki dokonań Mickiewicza monografista przeznaczył osobne części publikacji na rzetelne zobrazowanie związków poety z Ukrainą; przypomniał sposoby czytania twórczości wieszcza przez Tarasa Szewczenkę, skomentował pierwsze przekłady utworów Mickiewicza na język ukraiński, przybliżył skomplikowane i różnorodne aspekty związane ze znaczeniem dla literatury ukraińskiej osobowości i dokonań artystycznych wielkiego Polaka, poszerzając znacząco wcześniejsze ustalenia Iwana Franki. Na wyróżnienie zasługują także inne części publikacji ukraińskiego sławisty. Do interesujących konkluzji badacz doszedł, porównując poemat Szewczenki *Sen* i Mickiewiczowski *Ustęp* z III części *Dziadów*. Nowatorski charakter mają również komentarze, mówiące o tym, że polski twórca pracę nad utworem rozpoczął, gdy przebywał na terenach Cesarstwa Rosyjskiego, zakończył zaś już poza jego granicami. Badaniem Werwesa towarzyszyło pragnienie zaakcentowania wyjątkowości dorobku wspomnianych artystów. Literaturoznawca szukał zatem nie tylko wspólnych wątków i tematów czy podobieństw w sposobach kreowania wizji poetyckich, lecz także uwypuklał różnice, które świadczyły o twórczej indywidualności. Aby zrealizować postawiony cel, dokonał interesującego zestawienia wybranych utworów obu poetów: polskiego i ukraińskiego. Udostępnił nowe dokumenty, w tym rękopisy, co pozwoliło na poszerzenie spektrum obserwacji oraz sformułowanie cennych wniosków dotyczących kontaktów Mickiewicza z literaturą ukraińską.

Szczególną uwagę autor monografii poświęcił interpretowaniu poezji Mickiewicza przez współczesnych mu badaczy. Zaznaczyć trzeba, że wykazał się tu bardzo dobrą znajomością materiałów kontekstowych – opinii dziewiętnastowiecznych krytyków, zarówno ukraińskich, jak i rosyjskich. Werwes odkrył i opisał paralele pomiędzy twórczością Łesi Ukrainki i Mickiewicza, choć nie omówił szerzej tej kwestii. Osobny rozdział poświęcił natomiast analizie recepcji twórczości polskiego poety przez Iwana Frankę, gdyż stosunki polsko-ukraińskie zajmowały istotne miejsce w hierarchii zainteresowań autora wiersza *Kamieniarze*. Przybliżył

również dorobek Franki jako tłumacza, zaznaczając, że artykuły i przekłady ukraińskiego pisarza sprzyjały popularyzowaniu dorobku Mickiewicza na terenach Ukrainy. Prezentując stosunek Franki do polskiego twórcy, Werwes podkreślał, że kształtowały go różnorodne, nierzadko sprzeczne zachowania. Monografista zaprezentował dwa przeciwne sądy ukraińskiego pisarza. Przywołał sformułowaną pod koniec życia przez Frankę opinię, że Mickiewicz jest największym poetą narodu polskiego, człowiekiem genialnym, który niejednokrotnie osiągał wyżyny twórczego kunsztu, nie mając równych wśród siebie współczesnych. Franko doceniał wówczas różnorodność zainteresowań Mickiewicza, siłę słowa i plastyczność poetyckiego obrazu. Wcześniejszy artykuł Franki, *Poeta zdrady* (Franko 1897), w swej treści znacznie odbiegał jednak od wyżej wspomnianych apologetycznych konstatacji, a jego pojawienie się stanowiło drażliwy temat dla omawiających tę kwestię literaturoznawców.

Nie mniej uwagi Werwes poświęcił osobowości i twórczości innego polskiego wieszca – Juliusza Słowackiego. W monografii *Juliusz Słowacki i Ukraina. Szkic krytycznoliteracki* (Werwes 1959) badacz przeanalizował kolejną istotną odsłonę polsko-ukraińskich stosunków kulturowych, patrząc na nią przez pryzmat kontaktów Słowackiego z Ukrainą.

W pierwszym rozdziale autor przedstawiał krótki przegląd życia i twórczości Słowackiego, opisując otoczenie, w jakim poeta przebywał: jego rodzinne miasteczko Krzemieniec; Wilno, gdzie uczył się w gimnazjum i na uniwersytecie (1819–1828); Warszawę, dokąd przeprowadził się po ukończeniu studiów. Dołączone zostały do tego również cenne wzmianki o spotkaniach z Mickiewiczem, Julianem Ursynem Niemcewiczem, Sewerynem Goszczyńskim. Historyk literatury wymienił również nazwiska pisarzy rosyjskich, których utwory tematycznie wiązały się z „ukraińską problematyką” tekstów Słowackiego oraz zamieścił pogłębioną charakterystykę otoczenia polonijnego, w którym poeta przebywał od roku 1831 do końca życia (1849). Wnikliwej i wszechstronnej uwadze badawczej Werwes poddał wiele utworów polskiego romantyka. Wśród nich wymienić należy wiersze: *Oda do wolności*, *Hymn*, *Kulik*, *Grób Agamemnona*, poematy: *W Szwajcarii*, *Anhelli*, *Beniowski*, dramaty: *Kordian*, *Balladyna*, *Lilla Weneda* i inne. Wszystkie stanowiły – zdaniem badacza – cenny składnik skarbca literatury polskiej i światowej.

Kolejny rozdział pracy uczony poświęcił motywom ukraińskim w poezji Słowackiego. Rozważania poprzedził krótką charakterystyką „szkoły ukraińskiej” polskiego romantyzmu, trafnie rejestrując ślady wpływów poetów należących do tej grupy na wczesne utwory wieszca, zwłaszcza takie, jak *Duma ukraińska czy Piosnka dziewczyny kozackiej*. Analiza kolejnych dokonań mistrza słowa, m.in. *Żmii*, *Snu srebrnego Salomei czy Beniowskiego*, utwierdziła badacza w przekonaniu,

że w obrazowaniu trudnej historii narodu ukraińskiego twórca poszedł później własną drogą.

W trzecim, najobszerniejszym rozdziale wspomnianej monografii, literaturoznawca omówił przekłady utworów Słowackiego na język ukraiński. Na początku przedstawił ogólną charakterystykę dorobku translatorów z końca XIX i początku XX wieku, a także prześledził najnowsze tłumaczenia, szczególną uwagę zwracając na ekwiwalentyzację treści i formy między pierwowzorem a translacją. Największe zasługi na tym polu przypisał Maksymowi Rylskiemu, który, dzięki świetnej znajomości artystycznego świata i warsztatu Słowackiego, z jednej strony oddał charakter jego genialnych utworów, a z drugiej: pozostał sobą – wyjątkowym ukraińskim twórcą. Warto też zaznaczyć, że Werwes zamieszczał liczne komentarze dotyczące twórczości Słowackiego w przedmowach do wydań jego utworów na Ukrainie (Werwes 1952b; 1955b; 1969).

Kolejny etap w badaniach nad polską i ukraińską literaturą w obszarze ich wzajemnych relacji wyznaczyła nowatorska praca *Władysław Orkan i literatura ukraińska. Szkic krytycznoliteracki* (Werwes 1962). Werwes zainicjował tym samym badania wieloaspektowych kontaktów polskiego poety, prozaika i dramatopisarza Władysława Orkana (1875–1930) z ukraińską awangardą literacką przełomu XIX i XX wieku. Podkreślić należy, że prezentowana monografia opierała się na bogatej bazie materiałowej, której część autor odnalazł w bibliotekach i archiwach Krakowa, Wrocławia, Warszawy i po raz pierwszy wprowadził do obiegu naukowego. Twórczość Orkana była mało znana na Ukrainie, dlatego we wstępie Werwes przedstawił ogólną charakterystykę jego życia i działalności pisarskiej, akcentując te aspekty, które stały się przedmiotem szczegółowej analizy w kolejnych rozdziałach.

Badacz skoncentrował uwagę na trzech zasadniczych zagadnieniach: ideowo-społecznych i estetycznych aspektach zainteresowania bohatera dysertacji literaturą ukraińską, jego działaniach ukierunkowanych na popularyzację ukraińskiej kultury oraz twórczych relacjach z grupą pokuckich nowelistów, zwłaszcza jej głównym przedstawicielem, Wasylem Stefanykiem. Wiele nowego materiału znajdujemy w częściach monografii poświęconych związkom Stefanyka z przedstawicielami krakowskich kół literackich, przede wszystkim z Orkanem. Autor zaprezentował również ich punkt widzenia na nowoczesne tendencje literatury światowej (dekadentyzm, teorię sztuki Stanisława Przybyszewskiego).

Władysław Orkan zastąpił jako popularyzator ukraińskiej literatury wśród polskich czytelników, był nie tylko utalentowanym tłumaczem, ale również krytykiem literackim. Tę stronę działalności pisarza Werwes przedstawił w swojej książce dość wyczerpująco. W rozdziale *Mosty nad otchłanią*, nawiązując do niedrukowanych materiałów z archiwów polskiego twórcy oraz opublikowanych utworów

krytycznoliterackich i artystycznych, trafnie wskazał źródła, z których Orkan czerpał wiedzę o Ukrainie i jej kulturze. Przedstawił także historię inscenizacji na ukraińskiej scenie sztuki *Skapany świat* oraz omówił zaangażowanie Orkana w wydawanie ukraińskich utworów przetłumaczonych na język polski (zbiory *Młoda Ukraina, Antologia współczesnych poetów ukraińskich*). Przypomniał liczne kontakty pisarza ze Stefanykiem i Władysławem Jarozsem, omówił fragmenty wybranych utworów zawierających tematykę ukraińską (zwłaszcza plan dramatu *Sahajdaczny* [Orkan 1896–1899]), które dowodziły – jego zdaniem – długotrwałego zafascynowania artysty ukraińską rzeczywistością. Tę tezę potwierdzały zasoby biblioteki Orkana, wśród których znajdowały się zarówno utwory Iwana Franki, Olhi Kobylańskiej, Iwana Neczuja-Łewyckiego, jak też zbiór poezji Tarasa Szewczenki w tłumaczeniu na język polski Sydira Twerdochliba.

Rekapitulując dotychczasowe ustalenia, w ostatnim rozdziale książki Werwes powrócił do kwestii relacji twórczych Orkana i Stefanyka. Głównym jego celem była analiza problematyki oraz środków językowego wyrazu utworów obu pisarzy, które ukazały się w latach ich znajomości (1897–1903). Badacz jako pierwszy dokonał komparatystycznego porównania stylistyk ukraińskiego i polskiego twórcy. Doszedł do wniosku, że między polską a ukraińską literaturą tego okresu istniały nie tylko typologiczne, ale również genetyczne parantele, co sprzyjało zbliżeniu dwóch słowiańskich narodów.

W swoich późniejszych pracach Werwes kontynuował badania nad podejmowaną wcześniej problematyką i odkrywał nowe aspekty historii polsko-ukraińskich związków kulturowych. W monografii *Taras Szewczenko i Polska* (Werwes 1964) podsumował wieloletnie badania kontaktów wielkiego ukraińskiego poety z Polską. Opracowawszy wiele materiałów (od pamiętników współczesnych Szewczence przedstawicieli kultury po nowoczesne badania naukowe), uczony przeszedł twórczą drogę poety na tle społecznego i literackiego życia Ukrainy i Polski. W przedmowie do książki, kreśląc cele swojej pracy, oznajmił, że nadszedł czas, by przejść od kwestii osobistych relacji Szewczenki, jego stosunków z pewnymi grupami społecznymi i twórczych związków z wybranymi polskimi pisarzami, do szerszego, uogólnionego badania tego zagadnienia, z naciskiem na takie tematy, jak: Szewczenko i ruch wyzwolenczy, Szewczenko i polski romantyzm, Szewczenko w polskiej krytyce i przekładach.

W krótkim szkicu *Wśród polskich kolegów* Werwes podał informacje o historii związków ukraińskiego poety z Polakami, poczynawszy od jego pobytu w Wilnie aż do końca życia. Badacz usystematyzował i dogłębnie przeanalizował sieci powiązań między twórczym dorobkiem poety a literaturą polską, poświęcając temu zagadnieniu rozdział drugi: *Szewczenko i polska literatura pierwszej połowy XIX wieku*. Przywołane ustalenia wyróżniają się wśród prac poświęconych

wzajemnym korelacjom dwóch wielkich literatur słowiańskich. Autor przedstawił kompleksową ocenę miejsca i roli wątków ukraińskich w polskiej literaturze romantycznej, a także wpływu polskich mistrzów słowa na twórczość Szewczenki. Kwestię obopólnych oddziaływań literackich autora *Hajdamaków* oraz polskich romantyków (Mickiewicza, Słowackiego, Józefa Bohdana Zaleskiego, Goszczyńskiego i innych) rozpatrzył z punktu widzenia ideowo-twórczych współbrzmień, uwarunkowanych opisywanymi realiami oraz świadomymi aluzjami do utworów polskich romantyków, zwłaszcza Mickiewicza i Zaleskiego. Nie mniej interesujące są też ustalenia komparatystyczne dotyczące ukraińskich tematów w twórczości Słowackiego i Szewczenki.

W ostatnim rozdziale monografii (*Wokół spuścizny poetyckiej Szewczenki w Polskiej Republice Ludowej*) literaturoznawca przedstawił różnorodny materiał krytycznoliteracki poświęcony badaniom dorobku poetyckiego Szewczenki przez polskich ukrainistów oraz opisał historię przekładów jego utworów na język polski. Książka Werwesa kończy się przeglądem najnowszych tłumaczeń i rozpraw Mariana Jakóbca, Mariana Jurkowskiego i Ostapa Łapskiego – naukowców, którzy zapoczątkowali nowy etap w polskim szewczenkoznawstwie.

W kolejnej pracy badacz podjął szeroką problematykę historycznoliteracką i teoretyczną, stosując mistrzowską analizę filologiczną, w obrębie której z sukcesem posłużył się metodą historyczno-porównawczą i systemową. Dał się zatem poznać jako uczony o szerokich możliwościach warsztatowych. Monografię *Maksym Rylski w kręgu poetów słowiańskich* (Werwes 1972a), tłumaczoną także na język rosyjski (Werwes 1981), Werwes poświęcił osobowości poetyckiej i wyjątkowej stylistyce wybitnego ukraińskiego pisarza i tłumacza, który klasyczne tradycje literatury światowej łączył z nowoczesnymi tendencjami poetyckimi. Autor sytuował twórczość Rylskiego w szerokim kontekście regionalnym i światowym, podkreślając jego wyjątkowy talent i zasługi dla rozwoju kultury. Badał wpływy różnych, poniekąd wręcz przeciwstawnych, prądów artystycznych XX wieku na osobowość twórczą pisarza. Opisywał sposoby poszukiwania przez Rylskiego, zarówno w literaturze ojczystej, jak i innych literaturach słowiańskich, odpowiedzi na kluczowe pytania egzystencjalne. We wstępie uczony zarysował tendencje rozwojowe poezji w XX wieku, akcentując przede wszystkim kwestie nowatorstwa i tradycji poezji słowiańskiej. Rzetelnie scharakteryzował stylistykę Rylskiego. Szczególnie uważnie prześledził wczesny, najbardziej skomplikowany i najskrajniej opracowany, okres twórczości poety. Wspomniane ustalenia są cenne, bowiem właśnie wtedy Rylski, począwszy od zbioru *Pod jesiennymi gwiazdami* (1915–1918), kształtował swój indywidualny styl. Badacz wiele mówił zarówno o podejmowanych przez artystę wieloletnich próbach określenia własnej tożsa-

mości twórczej (druga połowa pierwszej dekady XX wieku), jak też o jego zainteresowaniach symbolizmem.

W drugim i trzecim rozdziale monografii Werwes zaprezentował pogłębioną i wieloaspektową analizę kontrowersyjnego zjawiska neoklasycyzmu. Wyodrębnił trzy główne odmiany tego prądu – rosyjską, polską i ukraińską – oraz określił pozycję Ryłskiego w tym obszarze ideowo-estetycznym. W następnym rozdziale badacz prześledził twórcze kontakty artysty z innymi słowiańskimi poetami. Podkreślając podobieństwa między dorobkiem ukraińskiego twórcy a dziełami skamandrytów, zwłaszcza Jarosława Iwaszkiewicza i Juliana Tuwima, omówił przykłady zespolenia czynników typologicznych i genetycznych (kontaktowych). Książka kończy się przeglądem twórczości Ryłskiego z lat 1940–1950. Praca ta ma duże znaczenie poznawcze, pozwala bowiem na odkrycie różnorodnych stron talentu ukraińskiego mistrza słowa oraz usytuowanie jego dokonań w kontekście literatury rodzimej i światowej.

W monografiach i artykułach naukowych, przedmowach do utworów różnych pisarzy słowiańskich, a nawet w referatach wygłaszanych na międzynarodowych konferencjach widać zainteresowanie Werwesa polskim i ukraińskim romantyzmem (w różnych jego odmianach i szkołach – ukraińskiej, białorusko-litewskiej, warszawskiej), polskim pozytywizmem i osiągnięciami ukraińskiej poezji i prozy drugiej połowy XIX wieku (Eliza Orzeszkowa, Bolesław Prus, Maria Konopnicka, Iwan Neczuj-Łewycki, Panas Myrny, Iwan Franko), ukraińsko-słowiańskim i ukraińsko-polskim pograniczem literackim epoki neoromantyzmu (Wasyl Stefanyk, Łesia Ukrainka, Mykoła Worony, pisarze Młodej Polski, epoka modernizmu w obu krajach). Badacz zajmował się również awangardą, rewolucyjnymi prądami w literaturach słowiańskich dwudziestolecia międzywojennego (twórczość Mychajły Semenki, Brunona Jasińskiego, Witězslava Nezwała i in.). Zdaniem Werwesa, okresy przejściowe uwypuklają ideowo-estetyczne, gatunkowo-stylistyczne i problemowo-tematyczne walory literatury. Badanie takich epok jest zadaniem ambitnym i skomplikowanym, wymagającym szerokiej i głębokiej wiedzy z historii rozwoju prądów kulturowych na świecie. Do celów naukowej interpretacji należy stosować metodę historyczno-porównawczą i, ze względu na specyfikę materiału, określić własne, indywidualne podejście do tych zjawisk.

Wielowiekowe kontakty literatury ukraińskiej z innymi słowiańskimi literaturami Werwes przedstawił jako skomplikowany proces łączenia czynników społeczno-historycznych, kulturowych, politycznych i estetycznych. Zainteresowanie problematyką teoretyczną dotyczącą badań komparatystycznych, znajomość ogromnej spuścizny naukowej – głównie prac Ołeksandra Bileckiego, Wiktora Żyrmunskiego czy Iriny Nieupokojewy – zmotywowały Werwesa do napisania przywołanych monografii oraz zaprezentowania referatów i artykułów

naukowych na różnych forach międzynarodowych. Podobne korzenie ma publikacja *Ukraińska literatura w ogólnosłowiańskim kontekście literackim* (Werwes 1978b), w której badacz przedstawił ustalenia dotyczące regionalnego i globalnego kontekstu ukraińskiej literatury XIX i XX wieku. Współczesne literatury słowiańskie literaturoznawca traktował jako integralną część długiej historii ukraińskiego piśmiennictwa, począwszy od XVIII wieku, a skończywszy na stuleciu XX. Szczególnie atrakcyjne były dla niego wielkie i często „przełomowe” epoki w rozwoju słowiańskiej kultury.

Ukraiński badacz starał się jak najpełniej przedstawić wkład rodzimej literatury w ogólnosłowiański i światowy proces literacki, wyjaśniał dynamikę między-słowiańskich relacji literackich w ciągu wieków, zgłębiał problemy wzajemnego oddziaływania i wzbogacania się literatur różnych krajów Europy. W innej książce – *W międzynarodowych kontaktach literackich* (Werwes 1976) – prześledził związki ukraińskiej literatury z literaturami słowiańskimi. Po wstępie, w którym zawarł teoretyczne podstawy komparatystyki literackiej, Werwes przeanalizował historię i teorię badań komparatystycznych różnych epok. W swoich rozważaniach nawiązywał do ustaleń metodologicznych Bileckiego, Nieupokojewy (zwłaszcza jej teorii systemów strefowych), Dmitrija Lichaczowa i innych, niejednokrotnie poszerzając ich ustalenia. Ostatnia uwaga odnosi się zwłaszcza do drugiego, uzupełnionego i poszerzonego wydania tej pracy – *W międzynarodowych kontaktach literackich. Kwestie kontekstu* (Werwes 1983). Składa się ona z trzech części: *Z historii i teorii komparatystycznych badań nad literaturą, Ukraińska literatura w kontekście ogólnosłowiańskim, Obecne literatury słowiańskie od października do dziś*. Kontekstem rozważań o literaturze ukraińskiej badacz uczynił przede wszystkim literaturę polską.

Werwes – co warto zauważyć – omówił dorobek twórczy Szewczenki, Franki, Łesi Ukrainki, Stefanyka i Kociubynskiego w perspektywie ogólnosłowiańskiej. Opisał funkcje zapożyczeń we wspólnych procesach literackich, rolę tzw. kontaktów powtórnych, różnorodność form kontaktów dwustronnych i wielostronnych – czyli dogłębnie opracował cały kompleks zagadnień komparatystyki literackiej. Swoje spostrzeżenia teoretyczne poparł wszechstronnymi analizami poszczególnych zagadnień, co wymagało wielu lat pracy. Szeroko omówił znaczenie kontaktów międzynarodowych dla rozwoju rodzimej literatury w wiekach od XVII do XX. Typologicznie cenna jest jego charakterystyka neoklasycyzmu. Z innego punktu widzenia Werwes przeanalizował niektóre cechy nowatorskiej poetyki Władimira Majakowskiego, Juliana Tuwima, Pawły Tyczyny, Maksyma Rylskiego i innych poetów.

Literaturoznawca dobrze orientował się nie tylko w literaturze ukraińskiej, rosyjskiej i polskiej, o czym świadczą jego poprzednie badania. Piśmiennictwo

ukraińskie Werwes ukazywał ponadto w kontekście kultur Słowian południowych i zachodnich. Śledził zmiany, które dokonywały się w tych literaturach, rozpatrywał zagadnienia tradycji i nowatorstwa, typologicznych podobieństw w poezji narodów słowiańskich. Jedną z najcenniejszych partii jego książki jest rozdział *O powtórnych kontaktach literackich*. Jeśli w poprzednich częściach dominowały rzeczowe spostrzeżenia na temat wzajemnych związków między epokami literackimi i pisarzami, to tutaj autor przeszedł do syntezy (np. przeanalizował związki Aleksandra Błoka i Maksyma Rylskiego z poezją polską), co ma istotne znaczenie metodologiczne.

Swoiste podsumowanie zainteresowań badawczych Werwesa stanowi książka *Literatura polska i Ukraina. Zarys krytycznoliteracki* (Werwes 1985b). Autor przedstawił w niej sylwetki polskich pisarzy – Mickiewicza, Słowackiego, Orzeszkowej, Prusa, Konopnickiej, Władysława Reymonta, Iwaszkiewicza – i poetów ukraińskich (Szewczenki, Franki) oraz ich powiązania z literaturą polską.

Istotnym zjawiskiem w życiu naukowym Słowiańszczyzny stało się pięciotomowe wydanie *Literatury ukraińskiej w ogólnosłowiańskim i światowym kontekście literackim* (1987–1994), które Werwes przygotował wspólnie z pracownikami Instytutu Literatury im. Tarasa Szewczenki NAN Ukrainy. Zaznaczyć trzeba, że była to pierwsza, ambitna próba wieloaspektowego przesłedzenia cech i dynamiki relacji między literaturą ukraińską a literaturami słowiańskimi i światowymi, a także rekonstrukcji kontekstu historycznoliterackiego, w którym polska literatura zajmowała jedno z czołowych miejsc. Encyklopedyczną pod względem treści i formy edycję uznać można za swoistą summę rzetelnej i owocnej pracy całego pokolenia ukraińskich polonistów.

Wspomnianą problematykę Werwes kontynuował w jednej ze swoich ostatnich książek: *Jak literatura ugruntowuje się w świecie* (Werwes 1990). Uwagę skoncentrował tu na problematyce początków i dalszego rozwoju literatury ukraińskiej w kontekście życia duchowego Słowiańszczyzny i świata.

W podzielonej na trzy rozdziały monografii badacz dokonał syntezy niektórych swoich poprzednich ustaleń teoretycznych i opisał warunki niezbędne do utwierdzenia się rodzimej literatury w kontekście światowym. Jego zdaniem, szczególną rolę w badaniu utworów literackich odgrywają: kontekst regionalny i światowy, identyfikacja i rozróżnianie kontaktów, wskazanie zjawisk genetycznych (wpływów, zapożyczeń), ustalenie podobieństw typologicznych poziomych (wśród literatur współczesnych) i pionowych (z uwzględnieniem literatur minionych epok). Uczony doszedł do wniosku, że tylko znajomość wewnętrznej natury literatury narodowej oraz śledzenie jej zewnętrznych, międzynarodowych kontaktów (systemy strefowe i regionalne) pozwalają na określenie jej znaczenia

w kontekście literatury światowej. Powyższe stanowisko czyni z Werwesa prekursora ukraińskiej komparatystyki literackiej.

Pierwsza część pracy, *Kontakty. Geneza. Typologia*, zawiera najbardziej charakterystyczne i reprezentatywne dla radzieckiej komparatystyki literackiej lat 1940–1980 fragmenty prac Werwesa, w których przedstawił on całokształt związków literatury ukraińskiej (od roku 1820 aż do dziś) z literaturami słowiańskimi oraz sformułował teoretyczne podwaliny komparatystyki (m.in. teorię systemów strefowych). Autor, przywołując wcześniejsze i funkcjonujące już w obiegu naukowym rozważania z własnych prac monograficznych o France, Mickiewiczu, Rylskim i Iwazkiewiczu, omówił ważne kwestie związane z urzeczywistnianiem się literatury ojczystej w świecie, przybliżył również zagadnienia związane z recepcją literatur obcych w rodzimym piśmiennictwie (ich opracowania teoretyczne i twórczą interpretację). Wspomniane refleksje stanowiły podstawę dla rozważań analitycznych, które zostały zamieszczone w drugiej części rozprawy, zatytułowanej *Urzeczywistnianie*. Posługując się bogatą egzemplifikacją, Werwes omówił znaczenie twórczości Tarasa Szewczenki dla świata słowiańskiego oraz rolę Iwana Franki – pisarza, publicysty, krytyka i naukowca – w uzyskiwaniu przez literaturę ukraińską tożsamości w kontekście światowym, a także określił znaczenie ukraińskiego piśmiennictwa w perspektywie międzynarodowych dokonań literackich. W ostatniej części pracy, dzięki szerokiej wiedzy slawistycznej, opisał najistotniejsze zjawiska literatur słowiańskich okresu powojennego, zwłaszcza rozwój prozy serbskiej, słowackiej i bułgarskiej.

Ostatnią książką, podsumowującą wieloletnią działalność slawisty, stała się praca *Ukraińcy na rendez-vous z Europą* (Werwes 1996), która została uhonorowana nagrodą Iwana Franki NAN Ukrainy. Werwes w pełni zaprezentował tu swój warsztat językowy i metodologiczny, dokonał syntezy wielowiekowych relacji kultury ukraińskiej ze światem oraz wyjaśnił specyfikę kształtowania i krystalizowania się mentalności narodowej. Docenić należy podjętą przez badacza próbę sformułowania ukraińskiej idei narodowej przy zastosowaniu ustaleń nowoczesnej metodologii krajowej i zagranicznej. Akcentując skomplikowane problemy kształtowania relacji młodego narodu z kulturami słowiańskimi i kulturą europejską, uczony podkreślił konieczność badania rodzimej kultury z uwzględnieniem historycznych losów nacji oraz cech etniczno-psychologicznych, które znalazły swoje odbicie w kulturze.

Warto zaakcentować, że Werwes przeanalizował zjawiska i wydarzenia z historii ukraińskiej kultury o znaczeniu ogólnosłowiańskim, opisał słowiańskie Oświecenie, romantyzm, realizm, nowoczesne prądy awangardowe początku XX wieku. W pracy tej, podobnie jak i w wielu innych publikacjach, próbował rozwiązać problemy teoretyczne i praktyczne dotyczące komparatystycznych

badan literatur słowiańskich. We wczesnych jego wypowiedziach można było dostrzec zainteresowanie dwustronnymi kontaktami genetycznymi między literaturami, lecz w późniejszych badaniach skupiał już uwagę na podobieństwach typologicznych, omawiał zjawiska wzajemnego bogacenia się literatur w kontekście piśmiennictwa narodowego oraz szerokich związków i relacji literackich w skali światowej. Mimo że książka ma charakter zdecydowanie literaturoznawczy, badacz zaprezentował się w niej także jako historyk idei oraz filozof, którego interesują procesy kształtowania się tożsamości i fundamentów światopoglądowych, krystalizowanie wartości istotnych dla narodu ukraińskiego w kontekście jego relacji z kulturą europejską.

Działalność naukową Werwesa trafnie podsumował Florian Nieuważny (Nieuważny 1973: 36–37). Polski ukrainista zwrócił uwagę na specyfikę rozumowania uczonego, w pełni docenił perspektywę, w której Werwes lokował omawiane przez siebie dzieła Mickiewicza, Słowackiego, Orkana, Żeromskiego, pisarzy Młodej Polski. Z dużym znanstwem wskazywał na sprawność w wydobywaniu z analizowanych utworów elementów wspólnych dla polskich i ukraińskich pisarzy oraz interpretowaniu dzieł Polaków przez pryzmat percepcji ukraińskich intelektualistów. Podkreślał także rangę ustaleń dotyczących znaczenia opisów przyrody w kreacjach artystycznych.

BIBLIOGRAFIA

Antologia współczesnych poetów ukraińskich. 1910. Przeł. Sydir Twerdochlib. Wstęp Władysław Orkan. Lwów–Warszawa: Księgarnia Jana Maniszewskiego, Księgarnia E. [Edwarda] Wende i S-ka.

Franko Iwan. 1897. *Poeta zdrady*. Przeł. Patriota polski. Warszawa: Patriota polski [w Drukarni Gubernialnej].

Inglot Mieczysław. 1973. *Hryhorij Werwes, Tam gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku. (Z ukraińskiego przełożył Marian Jurkowski. Redakcji naukowej dokonał i przedmowę napisał Marian Jakóbiec)*. Warszawa 1972. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 324 + 8 wklejek ilustr. oraz errata na wklejce [recenzja]. „Pamiętnik Literacki”, nr 4. S. 339–344.

Jakóbiec Marian. 1972. *Przedmowa*. W: Hryhorij Werwes. *Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku*. Przeł. Marian Jurkowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. S. 5–15.

Jarosław Iwaszkiewicz. 1968. Oprac. Janusz Rohoziński. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.

Literatura ukraińska w ogólnosłowiańskim i światowym kontekście literackim. 1987–1994. T. 1–5. Red. Hryhorij Werwes. Kijów: Naukowa Dumka.

- Matuszewski Ryszard.** 1965. *Iwazskiewicz*. Warszawa: Agencja Autorska.
- Młoda Ukraina. Wybór nowel.* 1908. Przeł. Władysław Orkan. Warszawa: Księgarnia G. [Gabriela] Centnerszvera i S-ki.
- Nieuważny Florian.** 1973. *Polsko-ukraińska osmoza literacka* [recenzja]. „Nowe Książki”, nr 10. S. 36–37.
- Orkan Władysław.** 1896–1899. *Sahajdaczny. Zarys dramatu w rękopisie*. Biblioteka Jagiellońska. Rkp. nr 8594 IV, poz. 5.
- Orkan Władysław.** 1903. *Skapany świat. Dramat w 4 aktach z epilogiem*. Lwów–Warszawa: Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego, Księgarnia E. [Edwarda] Wende i S-ka.
- Orkan Władysław.** 1910. *Wstęp*. W: *Antologia współczesnych poetów ukraińskich*. Przeł. Sydir Twerdochlib. *Wstęp* Władysław Orkan. Lwów–Złoczew: Księgarnia Wilhelma Zukerkandla. S. 7–14.
- Pietrzak Włodzimierz.** 1972. *Rachunek z dwudziestoleciami*. Wyd. 2. Warszawa: Pax.
- Przybylski Ryszard.** 1970. *Eros i Tanatos*. Warszawa: Czytelnik.
- Schmidt A.** 1965. *O Matce Joannie od Aniołów*. W: Ryszard Matuszewski. *Iwazskiewicz*. Warszawa: Agencja Autorska. S. 67–68.
- Wawrzyniak Waław.** 1967. „*Sława i chwala*” Jarosława Iwazskiewicza. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Werwes Hryhorij.** 1952a. *Adam Mickiewicz w literaturze ukraińskiej XIX wieku*. Kijów: Dierżlitwidaw Ukrainy.
- Werwes Hryhorij.** 1952b. *Przedmowa*. W: Juliusz Słowacki. *Dziela wybrane*. Przeł. Maksym Rylski. Kijów: Dierżlitwidaw Ukrainy. S. 3–14.
- Werwes Hryhorij.** 1955a. *Adam Mickiewicz w literaturze ukraińskiej XIX wieku*. Wyd. 2. Kijów: Dierżlitwidaw Ukrainy.
- Werwes Hryhorij.** 1955b. *Juliusz Słowacki i jego „Balladyna”*. W: Juliusz Słowacki. *Balladyna. Dramat w pięciu aktach*. Przeł. Borys Ten. Kijów: Mistectwo. S. 3–22.
- Werwes Hryhorij.** 1957. *Iwan Franko i kwestie ukraińsko-polskich stosunków społeczno-literackich w latach 70.–90. XIX wieku*. Kijów: Wydawnictwo Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.
- Werwes Hryhorij.** 1958. *Iwan Franko i literatura polska*. Kijów: Towarzystwo Upowszechnienia Nauk Politycznych i Wiedzy Naukowej Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.
- Werwes Hryhorij.** 1959. *Juliusz Słowacki i Ukraina. Szkic krytycznoliteracki*. Kijów: Radianskij Pismiennik.
- Werwes Hryhorij.** 1962. *Władysław Orkan i literatura ukraińska. Szkic krytycznoliteracki*. Kijów: Wydawnictwo Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.

- Werwes Hryhorij.** 1964. *Taras Szewczenko i Polska*. Kijów: Dnipro.
- Werwes Hryhorij.** 1968. *Spotkanie z Mickiewiczem*. Kijów: Radianskij Pismiennik.
- Werwes Hryhorij.** 1969. *Teksty Juliusza Słowackiego*. W: Juliusz Słowacki. *Liryka*. Przeł. Stanisława Josipiwna Lewinska, Mykoła Bażan i in. Kijów: Dnipro. S. 5–21.
- Werwes Hryhorij.** 1972a. *Maksym Rylski w kręgu poetów słowiańskich*. Kijów: Naukowa Dumka.
- Werwes Hryhorij.** 1972b. *Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku*. Przeł. Marian Jurkowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Werwes Hryhorij.** 1976. *W międzynarodowych kontaktach literackich*. Kijów: Dnipro.
- Werwes Hryhorij.** 1978a. *Jarosław Iwaszkiewicz. Szkic krytycznoliteracki*. Kijów: Naukowa Dumka.
- Werwes Hryhorij.** 1978b. *Ukraińska literatura w ogólnosłowiańskim kontekście literackim*. Kijów: Naukowa Dumka.
- Werwes Hryhorij.** 1979a. *Adam Mickiewicz. Życie i twórczość*. Kijów: Dnipro.
- Werwes Hryhorij.** 1979b. *Jarosław Iwaszkiewicz. Szkic krytycznoliteracki*. Przeł. Tatiana Hołyńska. Warszawa: Czytelnik.
- Werwes Hryhorij.** 1981. *Maksym Rylski w kręgu poetów słowiańskich. Z ukraińskiego przeł. Olga Michałowna Belozerowoj*. Moskwa: Chudożestwiennaja Litieratura.
- Werwes Hryhorij.** 1983. *W międzynarodowych kontaktach literackich. Kwestie kontekstu*. Wyd. 2. Kijów: Dnipro.
- Werwes Hryhorij.** 1985a. *Jarosław Iwaszkiewicz. Szkic krytycznoliteracki*. Przeł. Swietłana Żyłutowoj. Moskwa: Sowietskij Pisatel.
- Werwes Hryhorij.** 1985b. *Literatura polska i Ukraina. Zarys krytycznoliteracki*. Kijów: Radianskij Pismiennik.
- Werwes Hryhorij.** 1985c. *Jarosław Iwaszkiewicz i literatura rosyjska*. W: *Teoria i historia literatury*. Kijów. S. 317–323.
- Werwes Hryhorij.** 1990. *Jak literatura ugruntowuje się w świecie*. Kijów: Dnipro.
- Werwes Hryhorij.** 1996. *Ukraińcy na rendez-vous z Europą*. Kijów: Instytut Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

Rostysław Radyszewski

HRYHORIY WERWES – AN OUTSTANDING UKRAINIAN SCHOLAR
OF POLISH STUDIES OF THE LATTER HALF
OF THE TWENTIETH CENTURY

(abstract)

The article presents the multifaceted academic and research activity of Hryhoriy Werwes, an outstanding Slavist and Polish philologist of the latter half of the twentieth century, a promoter of science, a member of the Ukrainian National Academy of Sciences, the long-term head of the Slavic and Balkan Studies Department at the Taras Shevchenko Literature Institute of the Ukrainian National Academy of Sciences and a member of the International Association for the Research and Popularization of Slavic Cultures at the UNESCO. It offers a review of his most important works and monographs. Special attention is paid to Werwes's contribution to Polish studies, including his works on such Polish authors as: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Władysław Orkan, and Jarosław Iwaszkiewicz. Additionally, the article examines Werwes's comparative studies and his work towards fostering Polish-Ukrainian relations.

KEYWORDS

Hryhoriy Werwes; Polish studies; Polish-Ukrainian relations; literary studies